



Okul Bahçelerinin Oyun Alanı Olarak Değeri: Düzce Kenti Örneği

Aybike Ayfer KARADAĞ^{1*}, Serap MUTLU¹, Şerife SAYIN¹

Özet

Okul bahçeleri, çocukların teneffüs saatleri ve öğle aralarında, arkadaşlarıyla zaman geçirdiği önemli bir alandır. Oyun, çocuğun beden, zihin, psikoloji ve sosyal açıdan sağlıklı gelişebilmesini sağlayan temel bileşenlerden biridir. Bu çalışmada, okul bahçelerinin oyun açısından yeterliliği değerlendirilmiştir. Bu amaçla, çalışmada Düzce Kent merkezinde yer alan, 29 ilkokul ve ortaokul bahçesi incelenmiştir. Okullardaki bahçe alanı, bahçe kullanımı ve donatı elemanlarının, oyun alanı olarak yeterliliği değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, okul bahçelerinin, oyun için yetersiz olduğunu göstermiştir. Ayrıca çocuk güvenliğini tehdit eden bazı durumlar belirlenmiştir. Sonuç olarak, okul bahçelerinin, etkili bir oyun alanı olması ve mevcut sorunların çözümlenmesi için bazı öneriler getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Okul bahçesi, oyun, oyun alanı, okul bahçesi tasarımı.

Value of School Garden as Playgrounds: The Example of Düzce City

Abstract

The school gardens is an important space of children where they play game and spend time with their friends during break times and lunchtimes. Play is one of the major factors that develops a child physically, mentally, psychologically and socially. In this study the adequacy of school gardens were evaluated in terms of playground. For this purpose, this study was examined 29 primary and elementary school gardens in Düzce city centre. The adequacy of garden area, garden usage, and street furniture in the schools were evaluated in terms of the playground. The results of the study showed that the school gardens were inadequate in terms of play. Along with that, some conditions threatening the safety of children were detected. As a result, some suggestions were developed to be affective playgrounds and to solve the present problems of school gardens.

Key words: School garden, play, playground, school garden design.

Giriş

Eğitim, insan yaşamındaki en önemli etkinliktir. İnsanın doğuştan sahip olduğu davranışlar (nefes alma, hareket etme, vb.) sadece hayatta kalmasını sağlar, yaşamını sürdürmesi ise eğitime bağlıdır. Eğitimin bu denli önemli olması, planlı bir şekilde yürütülmesini de sağlamıştır. Bu noktada eğitimin verildiği okullarda, insan yaşamının önemli bir parçası haline dönüşmüştür.

Okul, dinlenme, öğrenme ve kişisel gelişimi desteklediği yaşama mekânıdır, bu mekânda çevreye duyarlı, sağlıklı ve aktif bireylerin yetiştirilmektedir (Özdemir, 2011a). Okul, eğitim ve öğretimin yanında, özellikle ders aralarını oluşturan teneffüs ve öğle saatlerinde, çocukların arkadaşlarıyla oyun oynamasına ortam sağlamaktadır. Oyun, belli bir amaca yönelik olan ya da olmayan, kurallı ya da kuralsız gerçekleştirilebilen, fakat her durumda çocuğun isteyerek ve hoşlanarak yer aldığı, fiziksel, psiko motor, duygusal, sosyal, zihinsel ve dil gelişiminin temeli olan, gerçek hayatın bir parçası ve çocuk için en etkin öğrenme sürecidir (Türkan, 2009; Turgut ve Yılmaz, 2010; Yılmaz, 2010). Çocuk oyunla, dünyayı tanıma, kişisel değerlerini oluşturma, kimliğini ortaya koyma ve kendini yaşama fırsatı bulmaktadır (Bulut ve Kılıçaslan, 2009; Karadağ ve ark., 2012) Oyun çocuğun duyularını keskinleştiren, yetenek ve becerisini geliştiren bir araç olup, çocuğun duyduklarını,

¹ Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Konuralp Yerleşkesi, Düzce, 81620. Yazışma adresi: ayferkaradag@duzce.edu.tr

gördüklerini sınavı, denediği, öğrendiklerini pekiştirdiği, özgür olduğu, eğlenceli ve doğal bir öğrenme ortamıdır. Bu ortam, çocuğun sosyal ve fiziksel çevreyle bütünleşmesinde ve doğa bilinci kazanmasında etkili olmaktadır (Türkan, 2009; Türkan ve Önder, 2011; Karadağ ve ark., 2012).

Çocuk oyun süresince 12 farklı aktiviteyi yerine getirmektedir. Bunlar, amaçsız vücut dinlendirme (oturma, konuşma, yürüme gibi), amaçlı vücut dinlendirme (okuma, kart oyunları, bebekle oynama gibi), amaçlı hareket (A dan B ye yürüme, bisiklete binme gibi), araçsız hareket (koşma, saklanma, elim sende oyunu gibi), araçlı hareket (bisiklet, paten gibi), sabit çevre donanımıyla hareket (duvarda yürüme, çite tırmanma gibi), sabit oyun donanımıyla hareket (salıncak, tırmanma, kaydırak gibi), top oyunu, taklit ve rol oyunları, temel malzemelerle aktivite (kum ve su gibi), hayvanlar ve bitkilerle oyun, saldırı oyunlarıdır. Bu aktiviteler oyun donanımı ve oyun alanı tasarımıyla azalmakta ya da çoğalabilmektedir (Yılmaz ve Bulut, 2003; Karadağ ve ark., 2012).

Okul bahçeleri, açık hava oyun alanı, toplumun sağlık göstergesi, çocuğun sosyalleşme ortamı, sağlıklı gelişim ve yaşam kalitesinin artırılmasında bir araçtır (Algan ve Uslu, 2009). Okul bahçelerinin, çocuğun yaşamına etkisi, çeşitli çalışmalarla irdelenmiştir. Çalışmalar, okul bahçelerine ilişkin niteliklerin, yaratıcılığı, sorumluluk bilincini, başarıyı, sosyalleşmeyi, fiziksel aktiviteleri, sağlığı, bilişsel yetenekleri, algı-motor kabiliyeti ve koordinasyonunu olumlu etkilediğini, kötü alışkanlıkları (ders asma, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımını azaltma, vb.) ise azalttığını göstermiştir (Fjörtoft ve Sageie, 2000; Özdemir, 2011a; Özdemir, 2011b; Özdemir ve Çorakçı, 2011).

Okul bahçelerinin, çocuk gelişim ve eğitimine sağladığı katkılar, dünyanın çeşitli ülkelerinde okul bahçelerinin önemli tasarım ilkelerine sahip olmasına neden olmuştur. Örneğin, öğrenci başına Bulgaristan'da 40 m², Almanya'da 30 m², İngiltere'de 25 m², ABD'de 20 m², Polonya'da 16 m², Fransa ve Çin'de de 15 m² parsel alanı düşmektedir (Özyaba ve Özyaba, 1998). Amerika Halk Sağlığı Derneği (American Public Health Association) tarafından verilen standartlara göre ise öğrenci başına bina alanı dahil 20.24 m² alan ayrılmıştır (Yılmaz 1995). Ayrıca Avrupa ve Amerika'nın birçok yerinde, okul bahçeleri kentsel açık ve yeşil alanlarla bağlantılı olarak planlanmaktadır. Özellikle okul bahçelerinde yer alan oyun alanları ve spor sahalarından kent halkı da yararlanabilmektedir (Muhacir ve Özalp, 2011).

Türkiye'deki imar planlama sürecinde ilköğretim okulları için uygulanacak alan büyüklüğü ve nüfus başına düşen standartlar, 3194 sayılı İmar Kanununa dayalı olarak çıkarılan "İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik" hükümleri çerçevesinde belirlenmektedir. Buna göre ilkokullar ve ortaokullar için ayrı ayrı belirlenen minimum alan büyüklükleri, ilk ve ortaöğretimin 1997 yılında çıkarılan 4306 sayılı kanunla birleştirilmesinden sonra, ancak 2 Eylül 1999 tarihinde çıkarılan yönetmelik değişikliği ile yeniden belirlenmiştir. Buna göre imar planlarında önerilecek ilkokullar için minimum alan büyüklüğü 3500-5000 m², ortaokullar için minimum alan büyüklüğü 5700-8800 m² iken, 2 Eylül 1999 tarihinde yapılan değişiklikle ilköğretim okulunun minimum alan büyüklüğü 8000-15000 m² olması hükmedilmiştir. Bunun yanında nüfus büyüklüğüne bakılmaksızın herhangi bir kentin imar planında ilkokullar için nüfus başına 2.0 m²'lik bir alan ve ortaokullar için de 1.8 m²'lik bir alan standardı öngörülürken, yönetmelikte yapılan değişiklikle, nüfusu 45000'e kadar olan kentlerde ilköğretim için 4 m², nüfusu 45000'den fazla olan kentler için ise nüfus başına 4.5 m²'lik bir alan standardı öngörülmüştür. Değiştirilen yönetmelikte ayrıca ortaöğretim için de nüfusuna bakılmaksızın kişi başına 3 m²'lik bir alan standardı konmuştur. Eski ve yeni yönetmeliğin öngördüğü alan büyüklüğü ve standartlar Çizelge 1'de görülmektedir (Özyaba ve Özyaba, 1998).

Çizelge 1. İmar Mevzuatımızda Öngörülen Eğitim Alanı Donatı Standartları (Özyaba ve Özyaba, 1998)

Eğitim Alanı Türü	Nüfusa Bağlı Alan Standardı (m ² /kişi) ¹	Nüfusa Bağlı Alan Standardı (m ² /kişi) ²		En Az Alan Büyüklüğü (m ²) ¹	En Az Alan Büyüklüğü (m ²) ²
		45000 Nüfusa Kadar	45000 + Nüfus		
İlkokul	2.0	-	-	3500 – 5000	-
Ortaokul	1.8	3	3	5700 – 8800	-
İlköğretim Okulu	-	4	4.5	-	8000-15000

¹2.11.1985 gün ve 18916 Mükerrer no'lu Resmi Gazetede yayımlanan “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelik” değerleri.

²2.9.1999 tarihli ve 23804 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmelik değişiklikleri ile yeniden düzenlenen yönetmelik değerleri.

1971 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca oluşturulan “Temel Eğitim Çalışma Grubu”, temel eğitime hizmet edecek ilköğretim tesislerine ilişkin bazı standartlar belirlemiştir. Buna göre, 4500-6000 kişilik nüfus çevresi için, 4500-6000 m² (öğrenci başına 5 m²) oyun alanı ve 3000-4000 m² (gerekli tesisler) uygulama bahçesi öngörülmüştür (Özyaba ve Özyaba, 1998).

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 61. maddesinde okul binası yapılacak veya okul binası olarak kullanılacak gayrimenkullerin bulunduğu yerin sağlık, eğitim-öğretim ve ulaşım bakımından elverişli ve öğrencilerin kolaylıkla gidip gelebilecekleri bir mahalde olması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca hapishane, meyhane, kahvehane, kiraathane, bar, elektronik oyun merkezleri gibi umuma açık yerler ile açık alkollü içki satılan yerlerin, okul bina ve tesislerinden en az 200 metre uzaklıkta bulunması zorunludur (Anonim, 2012a).

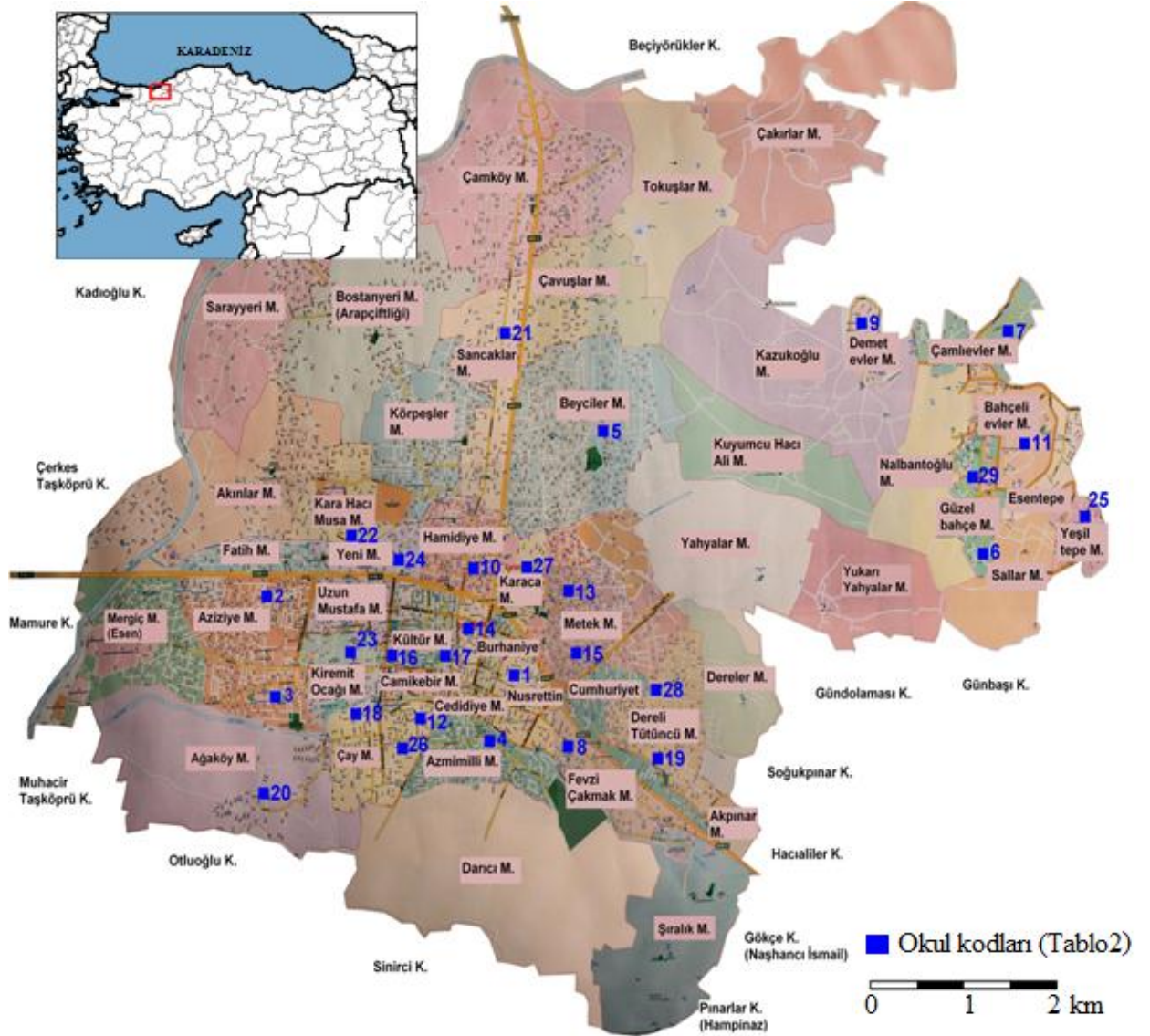
Yasa ve yönetmelikler incelendiğinde, Türkiye’de hem okul, hem de okul bahçelerinin Dünya’nın diğer ülkelerindeki standartlardan oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ayrıca okul bahçelerinin tasarım standartları ve niteliklerine ilişkin yasal mevzuat açık değildir. Bu durum, ilköğretim okulları ve öğrencilerinin geleceği açısından oldukça önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı’nın örgün eğitim istatistiklerine göre, 2011 yılı itibarıyla toplam ilkokul ve ortaokul sayısı 42078, öğrenci sayısı ise 15021618’dir¹ (Anonim, 2012b). Okul alanlarına ilişkin mevcut mevzuat bu okul ve öğrencilerin yaşamını etkilemektedir.

Bu çalışmada, Düzce Kent merkezinde yer alan ilköğretim okullarının bahçelerinin nitelik ve nicelikleri araştırılmıştır. Çalışmanın hedefi, “okul bahçelerinin, çocuk oyun alanı olarak yeterliliği değerlendirmektir”. Çalışma bulguları, okul bahçelerinin çocukların fiziksel, psikolojik ve sosyolojik gelişimine katkı sağlayacak oyun alanlarının geliştirilmesi amacıyla değerlendirilmiştir.

¹Türkiye’nin nüfusu, adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 2011 yılındaki nüfusu 74724269’dur (Anonim, 2012d) ve öğrenci sayısı genel nüfusun %4,9’unu oluşturmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma, Düzce kent merkezinde bulunan, ilkokul ve ortaokul eğitimi veren okullarda yürütülmüştür. Düzce kent merkezinde ilkokul ve ortaokul eğitimi veren toplam 35 okul ve 19621 öğrenci bulunmaktadır (Anonim, 2012c). Çalışmada, yeterli ve doğru veriye sahip 29 okul ele alınmıştır (Şekil 1).



Şekil 1. Çalışma alanı (Kutuz Karaçor, 2012'den değiştirilerek)

Çalışmada, oyun ve okul bahçeleri konulu literatürler, Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün okullara ilişkin raporları ve arazi incelemeleri veri olarak kullanılmıştır.

Çalışma, veri toplama, analiz ve sentez yöntemi çerçevesinde, 4 aşamada yürütülmüştür. Çalışmada öncelikle, kuramsal temeli oluşturan “oyun, okul bahçesi, okul bahçesinin çocuk yaşamındaki önemi ve okul bahçesi tasarım kriterleri, Dünya ve Türkiye’de okul bahçesi tasarımı” konuları incelenmiştir.

İkinci aşamada, çalışma kapsamında yer alan okul bahçelerindeki mevcut durum belirlenmiştir.

Üçüncü aşamada, okul bahçelerinin oyun aktivitelerine olanak sağlaması bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Son aşamada, okul bahçelerinin, oyun aktivitelerine olanak sağlamasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Bulgular

Çalışma alanında, 29 okulun, toplam 18547 öğrencisi ve yaklaşık 45331 m² bahçe alanı bulunmaktadır. Okul bahçeleri değerlendirildiğinde, öğrenci başına 2,4 m² alan düştüğü, en fazla alanın Mehmet Akif Ersoy, en az alanın ise Sancaklar okulunda bulunduğu görülmüştür (Çizelge 2).

Çizelge 2. Okullara ilişkin çeşitli bilgiler (Anonim, 2012c)

No	İlköğretim Okulları	Bulunduğu Mahalle	Öğrenci sayısı	Bahçe Alanı (m ²)	Öğrenci Başına Düşen Bahçe Alanı (m ²)
1	Atatürk	Nusrettin	618	2144	3.46
2	Avni Akyol	Aziziye	479	1103	2.30
3	Aziziye	Aziziye	429	1193	2.78
4	Azmimilli	Azmimilli	1156	1800	1.55
5	Beyciler	Beyciler	453	2951	6.51
6	Bilgi	Güzelbahçe	755	1317	1.74
7	Cumhuriyet	Çamlievler	819	1317	1.60
8	Fatih	Fevzi Çakmak	277	784	2.83
9	Gazi Mustafa Kemal	Demetevler	245	720	2.93
10	Hikmet Akın	Hamidiye	893	1870	2.09
11	Hürriyet	Bahçelievler	425	1317	3.05
12	Işık	Çay	458	1303	2.84
13	İrfan Öztürk	Metek	290	736	2.53
14	İsmet Paşa	Şerefiye	1336	651	0.48
15	Mehmet Akif Ersoy	Metek	1186	9270	7.81
16	Mustafa Kemal	Kültür	997	2352	2,35
17	Namık Kemal	Kültür	1093	1587	1.45
18	Necmi Hoşver	Çay	413	1676	4.05
19	Pakmaya	Dereli Tütüncü	289	1802	6.23
20	Rıza Malatyalı	Ağaköy	544	816	1.50
21	Sancaklar	Sancaklar	387	470	1.21
22	Şehit Teğmen Uğur Altan	Kara Hacı Musa	303	468	1.54
23	Uzun Mustafa	Uzunmustafa	1944	2592	1.33
24	Yeni Mahalle	Yeni Mahalle	405	660	1.62
25	Yeşil Tepe	Yeşiltepe	467	1005	2.15
26	Yunus Emre	Çay	596	1146	1.92
27	100.Yıl	Karaca	456	744	1.64
28	19 Mayıs	Dereli Tütüncü	162	220	1.35
29	23 Nisan	Güzelbahçe	672	1317	1.95

Okullardaki bahçe kullanımları incelendiğinde, tören alanı, spor alanları (basketbol, futbol ve voleybol), basket potasının yer aldığı serbest oyun alanı, amfi, spor alanı ve oturma alanı, ağaçlık alan dışında oyun alanı olarak değerlendirilebilecek yeşil alanlar ve otopark alanlarının bulunduğu tespit edilmiştir (Çizelge 3). Okul bahçelerinin hepsinde tören alanı bulunmaktadır, genel olarak serbest oyun alanı olarak kullanılmaktadır. Çizelge 3’de, “*” işareti ile belirlenen alanlar haricindeki kullanımlar, tören alanının ortak kullanımını ifade etmektedir. Tören alanları özellikle serbest oyun alanı, basketbol sahası, yer yer kullanılan banklarla oturma alanı olarak değerlendirilmektedir. Okul bahçelerindeki en önemli aktivite basketbol ve serbest oyun faaliyetleridir. Basketbol sahaları dışında tekli basketbol potaları olan tören alanları Çizelge 3’de verilmiştir. Ayrıca Çizelge 3’de verilen oturma alanı, bank

dışında özellikle oturma alanı bulunan okulları; verilen yeşil alanlar ise ağaç dikim yerleri dışında yeşil alan olarak ayrılmış parselleri olan okulları ifade etmektedir.

Çizelge 3. Okulların bahçe kullanımı

Okullar	Bahçe kullanımı								
	Tö	Bs	Fs	Vs	Po	A	Oa	Ya	O
Atatürk	+	+	-	-	+	-	-	+	-
Avni Akyol	+	+	-	-	+	-	-	-	+
Aziziye	+	+	-	-	-	-	+	+	-
Azmimilli	+	+	-	-	-	-	+	-	-
Beyciler	+	+	+	-	-	-	-	+	-
Bilgi	+	+	-	-	-	-	-	+	-
Cumhuriyet	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Fatih	+	+	-	-	-	-	+	+	+
Gazi Mustafa Kemal	+	+	-	-	-	-	-	-	+
Hikmet Akın	+	-	-	-	+	-	-	-	+
Hürriyet	+	+	-	-	+	-	-	-	-
Işık	+	+	+	-	-	-	+	+	-
İrfan Öztürk	+	-	-	-	-	-	-	-	-
İsmet Paşa	+	-	-	-	+	-	-	-	-
Mehmet Akif Ersoy	+	+	+	-	-	+	-	-	-
Mustafa Kemal	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Namık Kemal	+	-	-	-	+	-	-	-	-
Necmi Hoşver	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Pakmaya	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Rıza Malatyalı	+	+	-	-	-	-	-	+	-
Sancaklar	+	+	-	-	-	-	+	+	-
Şehit Teğmen Uğur Altan	+	+	+	-	+	-	-	-	-
Uzun Mustafa	+	+	-	-	+	-	+	+	-
Yeni Mah.alle	+	+	-	+	-	-	-	+	+
Yeşil Tepe	+	+	+	-	-	-	+	+	+
Yunus Emre	+	+	-	-	-	-	-	-	-
100.Yıl	+	+	-	-	+	-	-	-	+
19 Mayıs	+	-	-	-	+	-	-	+	-
23 Nisan	+	+	-	-	-	-	-	+	-

+ var -yok *Tören alanından ayrı bir alanda bulunan kullanımlar

Tö: Tören alanı, Ya: Yeşil Alan, Bs: Basketbol sahası, Fs: Futbol sahası, Vs: Voleybol sahası, Po: Basketbol potası, A: Amfi, Oa: Oturma alanı, O: Otopark.

Okul bahçelerindeki donatı elemanları incelendiğinde; bank, çöp kutusu, aydınlatma elemanı, pergola, kamerye, çeşme, çiçek kasası, merdiven ve rampalardaki korkulukların bulunduğu tespit edilmiştir. Bank ve çöp kutuları genellikle tören alanı çevresinde kullanılmıştır. Aydınlatma projektörlerle sağlanmıştır. Gölge amaçlı pergola ve kamerye kullanımı çok azdır. Bazı okullarda çiçek kasaları kullanılmıştır (Çizelge 4).

Okullarda yapılan gözlemlerde, okul binasına girişlerin merdivenlerle sağlandığı tespit edilmiştir. Ayrıca engelli kullanımı için Atatürk, Avni Akyol, Aziziye, Bilgi, Cumhuriyet, Gazi Mustafa Kemal, Hikmet Akın, Hürriyet, Işık, Mehmet Akif Ersoy, Mustafa Kemal, Namık Kemal, Rıza Malatyalı, Sancaklar ve Yeşil Tepe okulunda rampa bulunmaktadır. Rampa eğimleri özellikle tekerlekli sandalyelerin hareketi için uygundur. Ancak rampa genişliklerinin dar olduğu dikkat çekmiştir. Ayrıca tüm rampalarda güvenlik amacıyla korkuluk kullanılmıştır. Ancak 3 ve/veya daha az basamağı olan merdivenlerde korkuluk kullanılmamıştır (Çizelge 4).

Çizelge 4. Okul bahçelerinde kullanılan donatılar

Okullar	Donatı elemanları							
	B	Çö	A	Pe	K	Çe	Çk	Ko
Atatürk	+	+	+	-	-	+	-	-
Avni Akyol	+	+	+	-	-	+	-	+
Aziziye	+	+	+	-	-	-	-	-
Azmimilli	+	+	+	-	-	+	+	-
Beyciler	+	+	+	-	+	-	-	-
Bilgi	+	+	+	-	-	+	-	+
Cumhuriyet	-	+	+	-	-	-	-	+
Fatih	+	-	-	-	-	+	-	+
Gazi Mustafa Kemal	+	-	-	-	-	+	-	+
Hikmet Akın	+	+	-	-	-	+	+	-
Hürriyet	+	+	+	-	-	+	-	+
Işık	+	+	+	-	-	+	+	+
İrfan Öztürk	+	+	-	-	-	-	-	+
İsmet Paşa	-	+	+	-	-	-	-	+
Mehmet Akif Ersoy	+	+	+	-	-	-	-	+
Mustafa Kemal	+	+	+	-	-	+	-	+
Namık Kemal	+	+	+	-	-	-	-	-
Necmi Hoşver	+	+	-	-	-	+	-	-
Pakmaya	+	+	+	-	-	+	+	+
Rıza Malatyalı	+	+	+	-	-	+	-	-
Sancaklar	+	+	-	-	-	+	-	+
Şehit Teğmen Uğur Altan	+	+	+	+	-	-	-	-
Uzun Mustafa	-	+	+	-	-	-	+	-
Yeni Mahalle	+	+	-	-	-	+	-	-
Yeşil Tepe	-	+	+	-	-	+	-	+
Yunus Emre	+	+	+	-	-	+	+	+
100.Yıl	+	+	+	-	-	+	-	+
19 Mayıs	+	+	-	-	-	+	+	+
23 Nisan	+	+	-	-	-	+	-	-

+ var - yok *Tören alanından ayrı bir alanda bulun kullanımlar

S: Sırm, İ: İstinat duvarı, B: Bank, Çö: Çöp kutusu, A: Aydınlatma elemanı, Pe: Pergola, K: Kameriye, Çe:Çeşme, Çk: Çiçek kasası, Ko: Korkuluk.

Okul bahçelerinde kullanılan zemin döşemeleri incelendiğinde beton, beton plak taş, kilitli beton parke taş, tuğla ve asfaltın tören alanı, spor sahaları ve yaya yollarında kullanıldığı görülmüştür. Toprak ve çim ise yeşil alan niteliğindeki alanlarda bulunmaktadır. Ayrıca, bazı okullarda toprak alandaki drenaj problemini çözmek amacıyla zemine çakıl dökülmüştür (Çizelge 5).

Okul bahçeleri güvenlik amacıyla, 1m-2m arasında değişen duvarlarla çevrilmiştir. Duvarlar, beton, tel, veya beton+tel kafes şeklinde tasarlanmıştır. Duvarlar, üzerine çizilen resimlerle eğlenceli hale getirilmiştir. Gazi Mustafa Kemal, Hürriyet, Yeşiltepe ve 23 Nisan okullarında arazi formu sebebiyle, bahçe duvarlarının bir bölümü istinat duvarı şeklinde tasarlanmıştır.

Okul bahçelerindeki, yeşil alanlar incelendiğinde, genellikle okul binasının arka bahçesinin ya da eğimli alanların yeşil alana ayrıldığı görülmüştür. Bu alanlar ise çocukların aktif oyun alanı değildir. Ayrıca yeşil alan niteliğinde, tören alanı çevresinde, ağaçlar ve çim ya da toprak örtüye sahip parseller (en az 2 m- en fazla 2, 5 m genişlik) bulunmaktadır. Çalışma alanındaki okullardan sadece 23 Nisan okulunda yeşil alan bulunmaktadır.

Çizelge 5. Okul bahçelerinde zemin durumu

Okullar	Zemin niteliği							
	Be	Bpl	Kb	Tu	A	Ça	T	Ç
Atatürk	+	-	-	-	-	-	+	-
Avni Akyol	+	-	-	-	-	-	-	-
Aziziye	+	-	-	-	-	-	-	+
Azmimilli	+	-	-	-	-	-	+	-
Beyciler	-	-	+	-	-	-	-	+
Bilgi	-	-	+	-	-	-	-	+
Cumhuriyet	+	-	-	-	-	-	+	-
Fatih	+	-	-	-	-	-	-	+
Gazi Mustafa Kemal	+	-	-	-	-	-	-	+
Hikmet Akın	-	-	-	-	+	-	+	+
Hürriyet	+	-	-	+	-	-	+	-
Işık	+	-	+	-	-	-	+	+
İrfan Öztürk	+	-	-	-	-	+	+	-
İsmet Paşa	-	-	-	-	+	-	-	+
Mehmet Akif Ersoy	-	-	+	-	-	-	-	+
Mustafa Kemal	+	-	-	-	-	-	-	+
Namık Kemal	+	-	-	-	-	-	-	+
Necmi Hoşver	+	-	-	-	-	-	+	+
Pakmaya	-	-	+	-	-	+	-	+
Rıza Malatyalı	+	-	-	-	-	+	-	+
Sancaklar	+	-	-	-	-	+	-	+
Şehit Teğmen Uğur Altan	+	-	-	-	-	-	+	-
Uzun Mustafa	+	-	+	-	-	-	-	+
Yeni Mahalle	+	+	-	-	-	-	+	+
Yeşil Tepe	-	-	+	-	-	-	-	+
Yunus Emre	+	-	+	-	-	-	-	+
100.Yıl	+	-	-	-	-	-	+	-
19 Mayıs	+	-	-	-	-	-	-	+
23 Nisan	+	-	-	-	-	-	+	+

+ var - yok

Be: Beton, Bpl: Beton plak taş, Kb: Kilitli beton parke taş, Tu: Tuğla, A: Asfalt, Ça: Çakıl, T: Toprak, Ç: Çim

Tartışma ve Sonuç

Okul bahçelerinin, çocuğun eğitimi, fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimi üzerine olumlu etkileri olduğu bilimsel araştırmalarla ortaya konulmuş bir gerçektir. Okul bahçelerinin söz konusu etkisi, oyun aktivitelerine olanak sağlayan mekanlar, yeşil alanlar ve doğal alanlarla iç içe olması durumuna göre değişik etkilere sahiptir (Fjörtoft ve Sageie 2000; Algan ve Uslu, 2009; Özdemir 2011a; Özdemir 2011b; Özdemir ve Çorakçı, 2011).

Çalışma kapsamında okul bahçeleri alansal büyüklüğü, bahçe kullanımları, donatı elemanları, zemin döşemeleri değerlendirilmiştir. Bulgular okul bahçelerinin çocukların eğitimine, fiziksel, psikolojik ve sosyolojik gelişimine katkı sağlama noktasında yetersiz olduğunu hatta güvenliğini tehdit eden niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. Bu nitelikler aşağıda verilmiştir:

Çocuk başına düşen okul bahçesi miktarı (2,4 m²) yetersizdir. Bu konuda, Akdoğan (1972) öğrenci başına en fazla 25m² alanı, Kelkit ve Özel (2003) ise en az 5m² alanı önermektedir.

Oyun ve spor alanı büyüklüğü ve çeşitliliği azdır.

Oyun elemanları (küçük yaş grupları için) yetersizdir.

Dinlenme, oturma amaçlı gölgelikli alanlar bulunmamaktadır.

Tören alanları, serbest oyun alanı, basketbol sahası, oturma birimleri aynı mekânda yer almaktadır. Bu durum, alandaki kullanım yoğunluğunu artırırken, yaş grupları ve faaliyetlerin farklılığı düşünüldüğünde yeterli hazzın alınmasını önleyebileceği gibi, oyun kazalarını da gündeme getirebilmektedir.

Donatı elemanları yetersiz ve kalitesizdir (bank, çöp kutusu, çeşme, vb.).

Özellikle yüksek bahçe duvarları hapishane hissi yaratmaktadır, ayrıca yüksekliği az bahçe duvarları ise çocuklar için oyun alanına dönüşerek risk faktörüne dönüşmektedir.

Zemin malzemeleri kalitesiz ve güvensizdir.

Zeminde drenaj sorunu bulunmaktadır. Drenaj sorununu çözmek için, özellikle tören alanında rögarlar ve drenaj olukları kullanılmıştır. Bu kullanımlar çocukların güvenliğini tehdit etmektedir.

Yeşil alanlar ve toprak zeminlerde drenaj sorununu çözmek amacıyla zemine çakıl dökülmüştür.

İstinat duvarları taşıdıkları yük sebebiyle, üzerinde gözlemlenen çatlaklarda göz önünde bulundurularak risk taşımaktadır. Ayrıca istinat duvarlarındaki barbakanlar, çocukların ilgisini çekerek, sağlığını tehdit edebilmektedir.

Yükseltinin az olduğu bahçe duvarları çocukların oyun elemanına dönüşerek, çocukların güvenliğini tehdit etmektedir. Sadece tel çit olanlar ise küflenmiştir.

Aydınlatma direklerinin zemin bağlantı sistemleri sağlam değildir. Ayrıca sigorta kutusu kapakları kolayca açılarak riskli bir duruma dönüşebilmektedir.

Bazı okulların (Rıza Malatyalı, Necmi Hoşver) arka bahçeleri, eski kalorifer kazanı ve peteği, vb. malzemeler için depo olarak kullanılmaktadır. Bu alanlar, çocuklar için maceralı oyun alanına dönüşürken, güvenliklerini de tehdit etmektedir.

Bazı okullarda otopark alanı okul bahçesi içinde yer almaktadır.

Engelli kullanımları olarak sadece rampalar düşünülmüştür.

Eğitimi destekleyecek tasarımlar bulunmamaktadır.

Çalışma alanına ilişkin bu sorunlar, Türkiye'nin farklı kentlerindeki sorunların bir benzeridir. Örneğin, Gül ve Küçük (2001) Isparta'daki okul bahçelerinin daha çok sert zeminlerle kaplı olduğunu ortaya koymuştur. Kelkit ve Özel (2003)'in Çanakkale'de yaptıkları çalışmada, kentteki dağılım, spor alanları, oturma mekanları, donatı elemanları, otoparkları ve yeşil alanları ile yetersiz olduklarını ifade etmişlerdir. Algan ve Uslu (2009) Adana'da yaptığı çalışmada, okul bahçelerinin alansal olarak yetersiz olmaları yanı sıra, donatı elemanlarının, özel oyun alanları, dinlenme alanları ve oyun elemanlarının yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Aksu ve ark. (2011) Trabzon'da yaptıkları çalışmada, okul bahçelerindeki donatı elemanlarının, fonksiyonel açıdan kısmen yeterli iken sayı ve estetik açısından yetersiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Muhacir ve Özalp (2011) Artvin'de yaptıkları çalışmada, okul bahçelerinde yeşil alanların yetersiz olduğunu, zemin döşemelerine ilişkin malzeme seçimlerinin hatalı olduğunu, donatı elemanlarının hatalı kullanıldığını, çeşme dışında su ögesinin kullanılmadığını, bahçenin bir bölümünü otopark olarak kullandıklarını, kişi başına düşen alanın yetersiz olduğunu ortaya koymuşlardır. Özdemir (2011 b) Bartın'da yaptığı çalışmada, okul bahçesinin ön tarafında yer alan tören alanlarının, basketbol potası ve futbol kaleleriyle kullanımlarının zenginleştirildiğini ve aynı zamanda oyun alanı olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Ayrıca donatı elemanlarının ve özellikle okul binasının arkasında dar bir alanda yer alan yeşil alanların yetersiz olduğunu belirtmiştir. Özdemir ve Çorakçı (2011) Ankara'da yaptıkları çalışmada, öğrencilerin çoğunluğunun geniş bahçeli okulları beğenirken, peyzaj değerleri düşük okul bahçelerinden memnun olmadıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca okul bahçelerinde daha aktif olan çocukların daha sağlıklı olduğunu gözlemlenmişlerdir. Şişman ve Gültürk (2011) Tekirdağ'da yaptıkları çalışmada, okul bahçesinin alansal, bitkisel materyal ve donatı elemanı bakımından yetersiz olduğunu belirlemişlerdir.

Okul bahçelerinin nitel ve nicelik açıdan irdelenmesine yönelik çalışmalar, gün geçtikçe artmaktadır. Ancak çocukların eğitimi ve gelişimine katkısı konusunda özellikle öğrencilerle yapılan araştırma sayısı oldukça azdır. Plancı ve tasarımcılar okul bahçesinin nitel ve nicel özelliklerine ilişkin çalışmalar yapmaktadır ancak mevcut durumun çocuklar üzerindeki etkisi yeterince ortaya konulmamıştır. Durumun çocuk eğitimi, gelişimi, plancı ve tasarımcılar tarafından ele alınarak, Türkiye'ye özgü kültürel, sosyal ve ekonomik değişkenler açısından araştırılması ve okul bahçelerine yönelik planlama ve tasarım kriterlerinin, Algan ve Uslu (2011)'nin de belirttiği gibi katılımcı süreçle belirlenmesi gerekmektedir.

Çalışmada, yer alan okul bahçeleri, nitel ve nicelikleri sebebiyle oyun alanı olarak yetersizdir. Oyun alanı olarak yeterli hale getirilebilmeleri için, mevcut durum çerçevesinde aşağıdaki iyileştirmeler yapılabilir.

Çevresinde boş arazi olan okulların bahçesi genişletilmelidir. Ayrıca otopark ve depolama alanları okul bahçesi dışına taşınmalıdır.

Drenaj sorunu çözümlenmeli, tören alanında yoğun olarak kullanılan rögar kapaklarının sayısı azaltılmalı, açık drenaj oluklarının üstü ızgara ile kapatılmalıdır.

İstinat duvarları güçlendirilmeli ve bitkilerle daha estetik bir görüntüye kavuşturulmalıdır.

Yapısal bahçe duvarları yerine, bitkisel çitler kullanılmalı ya da duvarlar sarılıcı bitkilerle kapatılarak doğal görünüm sağlanmalıdır.

Fonksiyonel ve estetik açıdan daha kaliteli, sayıca yeterli donatı elemanı (bank, pergola, kameriye, çöp kutusu, korkuluk, aydınlatma elemanı, vb.) kullanılmalıdır.

Özellikle aydınlatma direklerinin bağlantıları sağlanmalıdır. Sigorta kutuları çocukların ulaşamayacağı yükseklikte olmalıdır.

Zeminde, kullanım alanına uygun ve kaygan yüzeye sahip olmayan döşeme malzemeleri kullanılmalıdır.

Yeşil alanlar artırılmalı, bitki seçiminde çocukların sağlık ve güvenliğini tehdit eden bitkilerden uzak durulmalıdır (Timur Pekin, 2012).

Doğal ortamlar oluşturulmalıdır. Özgüner (2004)'in de belirttiği gibi doğal peyzaj, insanların psikolojik ve fiziksel sağlığını olumlu etkilemektedir.

Tören alanı çevresindeki banklar kaldırılarak, ayrı ve sessiz oturma alanları tasarlanmalıdır. Bu alanlarda pergola ve kameriye gibi gölge elemanları ve ağaçlar kullanılmalıdır.

Eğitime destek olacak, çocukların doğayla etkileşimini artırarak doğa bilincini geliştirecek alanlar (botanik ve zooloji bahçeleri vb.) tasarlanmalıdır.

Bireysel, grup ve takım oyunlarının (spor alanları dışında) oynanabileceği alanlar tasarlanmalıdır.

Özellikle ilkokul öğrencileri için oyun elemanlarının bulunduğu alanlar tasarlanmalıdır.

Spor alanlarının çeşidi artırılmalı ve tören alanının dışına taşınmalıdır. Bu alanlarla bütünleştirilmiş yürüyüş ve koşu parkurları tasarlanmalıdır.

Gösteri alanları (amfi, vb.) tasarlanmalıdır.

Sonuç olarak, okul bahçesi, önemli oyun alanlarından biridir. Çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyolojik gelişimine katkı sağlarken, eğitimdeki başarısını da artırmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'deki ilkokul ve ortaokul bahçelerinin, planlama ve tasarım kriterleri detaylı şekilde ortaya konulmalıdır. Kriterler, öğretmenler, çocuk gelişim uzmanları, psikolog, sosyolog, peyzaj mimarlarının da yer aldığı uzman görüşleriyle belirlenmelidir. Ayrıca yasal ve yönetsel yapı, okul bahçesi tasarımının uygulanmasına ilişkin hükümler içermelidir. Mevcut okul bahçeleri ise belirlenen kriterler çerçevesinde revize edilmelidir. Uygulama sonrası, her bir okul bahçesinin bakım ve onarım işlerinin sürdürülebilirliğine ilişkin çözümler geliştirilmelidir.

Kaynaklar

- Anonim, 2012a. 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu. Yayımlandığı R. Gazete: Tarih: 12/1/1961 Sayı: 10705.
- Anonim, 2012b. 2011-2012 Eğitim Öğretim Yılı Eğitim Durumu. <http://www.sendika.org> (2012)
- Anonim, 2012c. Düzce İlkokul ve Ortaokul Öğrenci Sayıları Raporu. Düzce İl Milli Eğitim Müdürlüğü. Düzce.
- Anonim, 2012d. Türkiye 2011 Demografik Verileri. www.tuik.gov.tr (2012)
- Akdoğan, G 1972. Beş Büyük Şehirde Çocuk Oyun Alanları, Okul Bahçeleri ve Spor Alanlarının Yeterlilikleri ve Planlama Prensipleri Üzerine Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 522, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 304. Ankara.
- Aksu Ö V, Demirel Ö, Bektaş N 2011. Trabzon Kenti İlköğretim Okul Bahçelerinde Donatı Elemanları Üzerine Bir Araştırma. İnönü Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(3): 243-254. Malatya.
- Algan H, Uslu C 2011. İlköğretim Okul Bahçelerinin Tasarlanmasına Paydaş Katılımı: Adana Örneği. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 22(2), 129–140. Antalya.
- Bulut Z, Kılıçaslan Ç 2009. Çocuğa Özgüven Kazandırmada Önemli Bir İlke: Çocuk Oyun Alanlarında Güvenlik. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 10. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi. Bildiri Kitabı (IV):1618-1630. Artvin.
- Fjortoft I, Sageie J 2000. The Natural Environment as a Playground for Children: Landscape Description and Analyses of a Natural Landscape. Landscape and Urban Planning, 48 (1-2), 83-97.
- Gül A, Küçük V 2001. Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2): 27-48. Isparta.
- Karadağ A A, Korkut Sevim D, Kesim Akıncı G 2012. Çocuk Oyun Alanları ve Elemanlarına İlişkin Ergonomik Kriterlerin Geliştirilmesi. Gaziantep Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü. 18. Ulusal Ergonomi Kongresi Bildiri Kitabı, 103-110. Gaziantep.
- Kelkit A, Özel E 2003. A Research on The Determination of Physical Planning of School Gardens in Çanakkale City. Journal of Applied Sciences, 3 (4), 240-246.
- Kutay Karaçor, E L 2012. Kentsel Peyzajda Yaşam Kalitesinin Kentsel Bellek Ve Yer Kavramı İle Etkileşimi: Düzce Kent Merkezi. Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Basılmamış Doktora Tezi. Düzce.
- Muhacir Arslan E S, Özalp Yavuz A. 2011. Artvin Kenti İlköğretim Okul Bahçelerinin Nitelik ve Niceliksel Durumunun Coğrafi Bilgi Sistemleri Kullanılarak Belirlenmesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 12 (2):172-184. Artvin.
- Özdemir A, Çorakçı M 2011. Ankara Okul Bahçelerinin Katılımcı Yöntemle Yenilenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 40 (189): 7-20. Malatya.
- Özdemir, A 2011a. Bir Okul Bahçesinin Değişimi: Bartın Akpınar İlköğretim Okulu Peyzaj Projesi. İnönü Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(3):267-276. Bartın.
- Özdemir, A 2011b. Okul bahçesi Peyzaj Tasarım Anlayışındaki Değişim ve Bu Değişimin Uygulamaya Yansımalarının Bartın Kenti Örneğinde İrdelenmesi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 13 (19): 41-51. Bartın.
- Özgüner H 2004. Doğal Peyzajın İnsanların Psikolojik ve Fiziksel Sağlığı Üzerine Etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, A(2):97-107. Isparta.
- Özyaba M, Özyaba M 1998. İlköğretim Okulları Açık Alan Tasarım İlkeleri ve Standartlarının Tespiti: Trabzon'da Bir Örnek Çalışma. Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon.

- Şişman E E, Gültürk P 2011. İlköğretim Okul Bahçelerinin Peyzaj Planlama ve Tasarım İlkeleri Açısından İncelenmesi: Tekirdağ Örneği. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8(3):53-60. Tekirdağ.
- Timur Pekin, U 2012. Planting Children's Playgrounds: Çankırı City Case. Journal of Food, Agriculture & Environment Vol.10 (3&4): 977-9 81. Çankırı.
- Turgut H, Yılmaz S (2010) Ekolojik Temelli Çocuk Oyun Alanlarının Oluşturulması. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, 4, 1618-1630. Trabzon.
- Türkan, E E 2009. Balıkesir Kenti Çocuk Oyun Alanlarının İrdelenmesi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Türkan E E, Önder S 2011. Balıkesir Kenti Çocuk Oyun Alanlarının İrdelenmesi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 8 (3). Tekirdağ.
- Yılmaz S, Bulut Z 2003. Kentsel Mekânlarda Çocuk Oyun Alanlarının Yeri ve Önemi. Milli Eğitim Dergisi. Sayı, 158. Ankara.
- Yılmaz, H 1995. Erzurum Kenti Okul Bahçelerinin Peyzaj Mimarlığı İlkeleri Yönünden İncelenmesi. Atatürk Ziraat Fakültesi Dergisi, 26(4):537-547. Erzurum.
- Yılmaz, S 2010. Çocuk Oyun Alanlarının İlköğretim Çağındaki Kullanıcılarca Değerlendirilmesi ve Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.